

KÖNYVISMERTETÉS.

Janus Pannonius költeményei Hegedüs István magyar fordításában.
Budapest, M. Tud. Akadémia. 1938. XVIII. 238. 1.

Világhírű poétánkkal kevesen foglalkoztak magyarországi tudósok. Kötetünk nagyemlékű fordítója, Hegedüs István, a gondos professzor elmélyülésével tanulmányozta hazánk latin kultúráját; nem elégedett meg azonban azzal, hogy a sok összegyűjtött anyagból csak elméleti úton állapítsa meg Janus Pannonius költői arcát: le is fordította verseinek nagy részét. Közkinse: ezt látta meg Hegedüs bennük; és mikor sok fáradsággal fordított, az a cél lebegett szemei előtt, hogy Janus az egész magyar olvasóközönség közkinse lehessen. Az ő szellemében járt el tehát az Akadémia klasszika-filológiai bizottsága, midőn elhatározta, hogy «szétszórtan megjelent Janus Pannonius-fordításait a még kiadatlan kéziratos fordításokkal kiegészítve önálló kötetben adja ki». Rengeteg munka eredménye van itt összegyűjtve. Az már maga az anyag is, melyben szerepel egy 2900 soros panegyricus fordítása is — gazdag jegyzetanyaggal illusztrálva (nagyon helyesen tette a Bizottság, hogy a kötet végén a három legnagyobb költeményhez adott jegyzeteket majdnem teljesen leköszölte).

Előbb néhány szót a fordításokról. Hegedüst nem kell dicsérnünk. A nagy anyagnak megfelelően azonban vannak apróbb hibák a verselésben. Általában nagyon kár, hogy sok henye szót használ. Néha a *biz'*, *ó*, *ám*, *hisz*, *immár*, *bizony*, *ime* szavak annyiszor fordulnak elő, hogy a költemény elveszti szépségét s több lesz az efféle diszítés, mint az eredeti tartalom. — Az *oh!* *ó!* felkiáltó, csodálkozó szócskát sokszor rövid szótagként illeszti a versbe:

Medvekölyöknek hívsz te gunyolva gyakorta, o Gryllus...
(Itt 61. sz.; Teleki Epigr. I. 126.)

Hisz Marcus vagyok én... De o hány Marcus van a földön...
(64. sz.; Epigr. I. 132.)

Megkiméllek téged, o gyöngéd olvasó immár...
(59. sz.; Epigr. I. 122.)

Ezek mind hexameteres sorok. Különösen figyelemreméltó az utolsó idézet, melyben még két hiba van. A *megkiméllek* szó *i*-je rövidnek van szedve, noha itt hosszúnak kellene lennie (lehet ugyan, hogy ez csak egyike a hemzsegő sajtóhibáknak). A másik az *olvasó* szóban van. Itt a második *ó* nem lehet hosszú, mert akkor az utolsóelőtti láb nem dactylus (— 00).

Ilyen fajta hibát találunk még néhányat. Hegedüs ugyanis néha úgy segít magán, hogy megváltoztatja a helyesírást s nemcsak rövidnek veszi a lábat, hanem röviden írja is.

Bár öregén húnyt, mert kikerülhetetlen a végzet,
Mégis *mélto* vala élni örökre bizony.

(66. sz.: Epigr. I. 136.)

Ennek a fordítottját is megtalálhatjuk: a rövid magánhangzót hosszúnak veszi:

Im' a Velence reménye, anyádnak a vígasza tünt el
Teveled és odavan drága atyád öröme.

(67. sz.; Epigr. I. 137.)

Néha következetlen, mikor egy szót ugyanabban a sorban kétféleképpen használ:

Tán finomabban irok vala én is a szép Latiumba'
Itt *barbár* talajon *barbar* az ajk ha beszél.

(22. sz.: Epigr. I. 35.)

Ezzel szemben fordításait mindig az jellemzi, hogy az eredeti szöveghez pontosan ragaszkodnak. Érdemes öt összehasonlítani más fordítóval, például Berczeli A. Károssal. Az utóbbi kötetének címe *Magyar költő magyarul*; 1934-ben, Szegeden jelent meg. Hogy az összehasonlítást ellenőrizhessük, közöljük a latin eredetét is. Például:

Teleki Epigr. I. 91. Ad Carbonem poetam.

Qui nunc es Carbo, nempe ulim pruna fuisti,
Pone animos, fies mox, Ludovice, cinis.

Berczelinél 21. l. Carbo Lajoshoz.

Szén a neved magyarul, Carbo, de zsarátnok a lelked
kár, Lajosom, hogy az is por s hamu lesz valaha.

Hegedűsnél 47. sz.; 192. l. Carbo Lajoshoz.

Carbo ki vagy mostan, te parázs voltál, ne kérkedj,
Jó Lajosom, mert csak por, hamu léssz valaha.

A különbség azonnal szembetűnik. Berczeli fordítása — már ebből az egy példából is kitűnik — szebb, lendületesebb; költőibb; kár, hogy néha nagyon messze elkalandozik az eredetitől: a fordításból nemegyszer átköltés lesz s több benne a Berczelié, mint Janusé. Hegedűsé hívebb.

Hegedüs egyik tévedését is szeretném itt helyesbíteni. Ugyanis a kötet 196. lapján van egy fordítás, melynek címe *Polycarpushoz (Kalocsai György)*. Telekinél Epigr. I. 140. *Ad Polycarpum* van. A zárójelben levő magyarázat bizonyára Hegedüstől származik s azt akarja jelenteni, hogy Polycarpus nem más mint Kalocsai György. Ez azonban nyilván tévedés; Fraknoi Vilmos ugyanis már 1898-ban (tehát még Hegedüs életében) tisztázta Polycarpus eléggé bonyolult életkörülményeit és kimutatta, hogy a humanista álnév mögött *Kosztolányi György* rejtőzött (*Mátyás király magyar diplomatái: Századok 1898: 1 és ktk.*). Kár, hogy a kötetben valamiféle jegyzettel nem igazították ki a tévedést!

Az anyagot Huszti József rendezte sajtó alá és ő gondozta a kiadást. Valóban jobb kezebe már nem is kerülhetett volna, mert nála jobban ma senki sem ismeri Janus Pannoniust. Nagy nyugalommal olvashatjuk tehát

azt a rövid, de mégis mindenre kiterjeszkedő életrajzot, illetve jellemzést, mely a kötetet bevezeti. Aki csak futólag akar költőnkkel foglalkozni, nagyzerűen megérti ebből Janus költészetének titkos rugóit, megismeri környezetét, barátait, tanuló társait. Aki pedig a részletek iránt is érdeklődik, szintén Huszti könyvére van utalva (*Janus Pannonius* Pécs, 1931. A Janus Pannonius társaság kiadása).

Már említettük, hogy a nagyobb költemények mellett közölte Huszti a kötet végén Hegedüs jegyzeteit is. Nagy kár, hogy nem tette ugyanezt az elégiák esetében is. Különösen a II. könyv 18. darabjánál (170. l.): *Az atyáisten és Fiuisten tanácskozása az emberiség elvesztéséről...* nélkülözzük ezt. A Teleki-féle kiadás a 199. és 200. sort kipontozza, jelölül annak, hogy onnan hiányzik valami.¹ Hegedüs egyik akadémiai előadásában részletesen foglalkozott ezzel a darabbal. A felolvasás kivonata és a költemény fordítása megjelent az Akadémiai Értesítőben.² Itt nagyszerű fejtegetésben okolja meg azt a cselekedetet is, mellyel a Telekinél kipontozott két sor helyett betold egy megfelelő distichont. Szóval, vagy erre a cikkre utalva vagy jegyzetben kellett volna megjelölni, hogy mit tett itt Hegedüs, mert a kötet 175. lapján, a megfelelő helyen betoldott két sor kurzív szedése legfeljebb szöveget üt az ember fejébe, de meg nem magyaráz semmit.³

A közölt versek egyrésze már korábban is megjelent, másik csoportja azonban kéziratban maradt ránk s onnan került a kötetbe. Azok a versek, melyeket már előbb is közreadtak, meg vannak jelölve a tartalomjegyzékben: Pl. *Eranemos vagy «Szelek versenye»* (IK. IX. 74–82.). Ha azonban ez utmutatáson elindulva a jelzett helyen akarunk megtalálni néhány darabot, azt tapasztalhatjuk, hogy a megadott forrás helyén sokszor nem a közölt fordítást, hanem egészen más tolmácsolást találunk. Tizenegy ilyen vers van; forrásként a Kisfaludy Társaság Évlapjainak XXVIII. kötete van megjelölve. De sem ebben a kötetben, sem másutt nem találtuk meg a gyűjteményben közölt fordításokat.⁴ Ez a tévedés bizonyára csak véletlenül csúszott be.

Itt kell megjegyeznünk, hogy valószínűleg a kötet célja és terjedelme nem engedte meg, hogy a Hegedüs Istvántól származó Janus Pannonius fordítások bibliográfiáját a gyűjteményhez csatolják. Ez nem csak azért lett volna tanulságos, mivel Hegedüs műfordításai több helyen is megjelentek,⁵ s az eléjük írt tanulmányban néha más-más oldalról világítja meg az egyes

¹ Opusc. 371. 371. l.: «Inde a v. 185. ad finem usque, omnia turbata, luxata, misereque depravata sunt». (Érdekes, hogy az itt közölt latin cím nem ugyanaz, mint a vers fölötti: Poem. 487. l.)

² *Janus Pannonius vallásos költeményei.* 1913. XXIV. 159–171. — Figyelemreméltó, hogy Hegedüs mintegy sejtet bizonyos párhuzamot e költemény és a Zrinyiász megfelelő helyei között. (167. l.)

³ A tartalomjegyzékben (236. l.) is csak a szokott egyszerű utalás található.

⁴ A tizenegy vers e gyűjteményben 1., 8., 9., 29., 30., 36., 47., 52., 74., 93. és 103. számmal van ellátva.

⁵ Pl. a Kisf. Társ. Évlapjai XXVIII. és a Budapesti Szemle LXXX. kötetében ugyanazok a darabok jelentek meg kis eltéréssel. De van olyan fordítás, melyet három-négy helyen is közöltek.

verseket tudós fordítónk, hanem némely darabot másképpen tolmácsolt az egyik helyen mint a másikon.¹

Szedés közben csúszhatott be a hiba a 179. lapon levő 2. számú epigramma szövegébe. A költemény címe *Fohász az istenekhez a törökök ellen induló Mátyás érdekében*. Forrásul a Kisfaludy Társ. Évi. XXVIII 131. lapja van megjelölve. Itt a cím alatt egy tizenkét soros fordítást találunk a Teleki-féle kiadás Epigr. I. 2-nek hű magyar változatát. Ugyanezt láthatjuk a Budapesti Szemle LXXX. kötetének 344. lapján és a Mátyás király Emlékkönyv (Márki S. 1902) 201. lapján. Miért van az, hogy a forrásul megjelölt folyóiratban s még két más helyen megvan az *egész* költemény, itt, a gyűjtemény kiadásban pedig csak *hat sor*, az epigramma *első fele* van közölve? A fordítás csak olyan hű, mint a többi esetben!

Noha a kötet Hegedüs István összes fordítását akarja adni² elkerülte a kiadó figyelmét az a hét költemény, melyet fordítónk még 1896-ban, illetve 1897-ben közreadott a Nyelv- és széptudományi Értekezésekben.

Csak még egyet. A 235. lapon levő jegyzet szerint a költemények sorrendje a Teleki-féle kiadásával megegyezik. A gyűjtemény azonban nem egészen ezt tanúsítja. Vannak esetek, mikor nagyon helyesen s megmagyarázhatóan cseréli fel a kiadó a Teleki-féle sorrendet, például mikor a két *Róma* című fordítást egymás mellé teszi a 193. lapon;³ vagy ugyanott az 52. és 53. darab esetében, mivel mindkettő *Valla Lőrínchez* szól. Nem tudjuk azonban, hogy miért került az *Egy zsidó uzsoráshoz* (I. 294.) című epigramma a *Ki Vergiliust lopogatja* (I. 200.) és a *Malatesta Zsigmondhoz* (I. 213.) írt darabok közé. Hasonlóképpen van felcserélve *II. Pius* epitaphiuma (I. 232.) a *Besugókról* írt epigrammával. (Ezek a fordítások a gyűjtemény 200—202. lapjain találhatóak.)

MARGÓCSY JÓZSEF.

Kerényi Károly: Az ismeretlen Berzsenyi. (Magyar Éjtszakák II.) A debreceni Ady-Társaság kiadványa Budapest-Debrecen-Pécs, 1940. 8-r., 36 l.

Kerényi dolgozatának címe Erdélyi Jánosnak egy 1847-ben írott mondatára utal: «minden tétova nélkül meg kell vallanunk, hogy Berzsenyit nem ismerjük». Akit Kerényi megmutat, a filozófus Berzsenyit, csakugyan nem ismertük eléggé: hús esztendővel ezelőtt írott, de csak most kiadott dolgozatában az újabban elevenebbé tett Berzsenyi-kutatást jóval megelőzve építi föl jeles tanulmányát Berzsenyi hellenizmustól ihletett idealizmusának megvilágítására. A költő tehetségének kirobbanó erő kifejtésében és a platoni képzelet eszmealkotó, intuitív nagyszerűségében látja fejlődésének adottságait. E fejlődésnek horatiusi-matthissoni állomásain, az eddig is ismert példákon

¹ Csak például hozunk fel itt öt költeményt (41., 49., 66., 67. és 81. darabok), melyek a kötetbe a kéziratból kerültek s megvannak — jobb változatban — az Ért. a nyelv- és széptud. köréből XVI. kötetben Hegedüs két nagy tanulmányában.

² «A kötet így tartalmazza mindazt, ami Hegedüs István Janus Pannonius-fordításából felkutatható volt» (a gyűjtemény III. lapján levő Előszóából).

³ Az előbb közölt (50. sz.) fordítás címe Telekinél: «Comparatio Trojae et phoenicis exusti». Itt Róma (Epigr. I. 152.).

túl azonban meggyőzően mutat rá az ihlet másik forrására, Platonra. Megmutatja, hogy már a matthissoni vonások között is kicsillannak a görög bölcs hatásának sugarai, de ekkoriban Berzsenyi még nem tudja «a platonizmust a német érzelgő világnézetétől elválasztani»: csak közel negyvenéves korában, költői nagy megtorpanása után, 1815-ben lépett «bensőséges viszonyba» a nagy göröggel. Mind mélyebben hatott reá, főként Winckelmannon át, s költői leveleitől Mailáth-óddájáig kialakítja szépség-elméletét s egész filozófiáját. Látomásszerűen, elragadtatva emelkedik a maga theogoniája felé, amely emberi, harmoniás szépséget vetít a transcendszre. Rendszert nem tudott volna fejleszteni belőle, de élménye lett, amely, mint magáraeszmélés, gyönyörűséggel töltötte el lelkét. Mindezzel Kerényi — aki részletekben is rámutat platon hatásra — valóban egy «ismeretlen» Berzsenyit tárt föl. Míg eladdig *csak* a meddő és rendszertelen, megalapozatlan tanulgatást látták a Kőlcsey kritikáját követő lustrumok történetében, e kitűnő tanulmány Berzsenyi *énjébe* mélyedve, egyéniségének nagyszerű mozzanatait átélve világitra eszmekörére s abból kialakult ábrándjára, a hellenizmus ihlette magyar idealizmusra. Örvendetes, hogy Kerényi munkáját íróasztalának fiókjából közzétette; ha a költő fejlődéséről rajzolt képnek ma már nem minden mozzanattal értünk is egyet, a filozófus-költő annál tisztábban megvilágitva áll előttünk, és meleg Berzsenyi-szeretetében örömmel osztozunk. GÁLOS REZSŐ.

Kosztolányi Dezső: Lenni vagy nem lenni. Sajtó alá rendezte és a bevezetőt írta: Illyés Gyula. Nyugat kiadás. 8-r. 272 l.

Irodalomtörténetírásunk érezhető változáson, sőt válságon megy keresztül. Az a tudományos rendszer és módszertan, mellyel kivált a régebbi idők művelték tudományunkat, átértékelődik, s noha nem a pozitívizmus és a szellemtörténet befejezett harcára gondolunk, megállapíthatjuk: az átértékelés nyomán új rendszerezés létrejöttét várhatjuk. Ez a rendszer nem lesz radikális, nincs szükség reá, sőt, talán több hagyomány rakódik le benne, mint a mai átmenetben látható, de oly motívumok erősödését várhatjuk, amelyeknek alig lesznek tudománytörténeti előzményei. Az irodalom világából átalakult gyakorlat erősödésére gondolunk. A magyar írók minden időben foglalkoztak irodalomelméleti kérdésekkel, irodalomtörténetírásunk egy korszakát a nemzeti klasszicizmus nagyjainak írásai alakították ki, de a múltban az írók irodalomtörténeti munkája megmaradt a hivatalos tudománynak keretei között és módszerénél. Az újabb időkben azonban a tudomány és az írók irodalomtörténeti dolgozatai két úton járnak, más módszert követnek. Az írók föllendítői az essaynak, mai formájának megalakítói; az essay térhódítása, megerősödése szinte az irodalomtörténet kereteit feszegeti, de a jövőndő nyilván megtalálja a kiegyenlítődést.

A mai, nagy essay-gyakorlat megindítását, azt hisszük, bizonyos mértékben Kosztolányi Dezsőnek, kivált pályája vége felé írt irodalomtörténeti arcképeiben láthatjuk, amelyek most kötetben jelentek meg; ezeken jól megfigyelhetjük tudományos igényekkel módszereit. A tudományos tanulmánytól mindjárt elinduló szándékban különbözik. Nem törekszik tárgyilagosságra és teljességre, arcképei felvillanásokkal vésődnek tudatunkba. Életrészletek,

idézetek közt folyik előadása; az életrészletek: drámai jelenetek, ez idézeteknek szempontjait igazolják. — hamarosan észrevevesszük szubjektív előadásának gyökereit, saját élményeit. Kosztolányi arcképei, túlnyomó többségükben a 930-as esztendőkből, elsősorban hatni akarnak, az előadás művészetével, a csoportosítás meglepetéseivel, s a szempontok újszerűségével. Mindhárom motívumban Kosztolányi írói szemlélete is fölbukkan, nem is gondol a tudós követelmények személytelenségére. Széchenyiben szerepjátszó pillanatot les meg, Balassa Bálintban az ellentétek embere érdekl, Pázmányban a nyelv-apostolt látja, Gyöngyösiben a nyelv-reformátort. Aztán Kármán stílusát, Csokonai verselését, Vörösmarty művészetét szemléli. Még a legnagyobbakról, Aranyból, Petőfiből is csak részleteket rajzol, szubjektíven, a reátett hatás melegénél.

Az essay — mint mondtuk, — új lendülettel él, hasonló szubjektív fölépítésben a szorosan vett tudományos munkák ütemét is megszabja, a személyes élmény nyílt sodra által. Nem hibáztatásul mondjuk, csak rámutatunk a most folyó fejlődés kanyargására, amely irodalmi szempontból lendületet, szoros tárgyközelséget, régebben nem sejtett életteljességet hoz, de tudományos igények szerint nélkülözi a feltétlen filológiai megbízhatóságot, s a kép színeinek okvetlen valódiságát. Irodalomtörténetírásunk a jelenlegi forrás után nyilván megszüri az eredményeket, s azon a fokon, amikor a termékeny szubjektív vonásokkal gazdagodó majdani gyakorlat a tudományos teljességet eléri, nagy elindítóként fogja tisztelni Kosztolányi arcképsorozatát, mely egy nagy irodalomtörténeti célt elsőnek valósított meg: közvetlen kapcsolatot talált a közönséggel.

Illyés Gyula filológus hűséggel és szempontok szerint rendezte sajtó alá a kötetet.

KENYERES IMRE.

Doktori értekezések 1938—39-ben.

7. *Hegyi Ferenc: Pálóczi Horváth Adám.* Debrecen, Szerző kiadása 1939. 106 l.

Garda Samu Horváth-életrajza félszázaddal ezelőtt, 1890-ben jelent meg, amikor Kazinczy levelezésének jórésze még kiadatlan volt, s maga az anyaggyűjtés is sok nehézséggel járt. A kis kötet — talán épen azért — sem Horváthnak, az embernek, sem a költőnek teljes képét nem mutathatta meg. Helyénvaló volt tehát egy új monográfia kimunkálása és megjelenése, amely irodalom- és szellemtörténeti szempontokból világot vet a XVIII. századnak erre az érdekes, a maga különösségeivel is jelentős egyéniségére. Hegyi Ferenc könyve — a derekasabb doktori értekezések egyike — nagy fölkészültséggel és szorgalmas munkával próbálja az eddig érzett hiányt pótolni. Fáradtságos munkát végzett a szerző: Pálóczi Horváth Adám regényét, csillagászati munkáját, szabadkőműves alkotásait áttanulmányozni nem csekély feladat volt; becsületesen elvégezte. Az összegyűjtött anyagnak azonban nem eléggé ura. Horváth Adám munkásságát három [nagy fejezetbe csoportosítva tárgyalja: a „felvilágosodott szabadkőműves”-ben ilyen szellemű munkáit tárgyalja részletesen (Horváth rózsakeresztes vonatkozásaira Eckhardt Sándor, a *Rudolphias* rózsakeresztes jellegére már Angyal E. rámu-

tattak). «Az új klasszicizmus szolgálatában» a *Hyperborei zsengeről* és a nemesi fölkeléssel kapcsolatos verseiről szól; «A nacionalista Horváth» címmel egyrészt maradiságát híven mutatja be, (de Rousseau és Voltaire hatását emlegeti), másrészt hagyománymentő törekvéseit vázolja példabeszédeknek és énekgyűjteményeinek méltatásával. A csoportosítás ebben a szellemtörténeti irányra törekvő formájában mesterkélt, nem minden illik a keretekbe, néha ismétlésekre kényszeríti, másfelől épen a költő és író *fejlődését* nem mutatja meg. A mindig egyszintű (helyenként terjengős) tárgyalásból nem élesül ki Horváth jelentősége. Az életrajznak viszont, amely a közismert sok anekdotát is elismétli, sok hiányosságát érezzük, itt több kutatásra lett volna szükség. Néhány apróbb hibája: Horváth első házasságának dátumát nem közli; a *Csallóközi ódáknak* Mészárosnak magának nincsen költeménye; a középrimes hangsúlyos verseket nem mernők leoninusoknak nevezni; a *Rudolphiasban* Vergilius hatását nem említi. A *tétényi leány* bővebb tárgyalást érdemelt volna. Főhibája azonban, hogy Horváth énekeskönyveiről inkább külsőségeket mond el, a kéziratokat ismergeti, anekdotákat beszél el, semmint a lényegről szólna s az anyagot mai ismereteink szerint megvilágítaná. A szellemtörténeti beállítás nem elég termékeny s elvesz benne az irodalomtörténeti szempont, a költészetről kevés szó esik. Ez a rendszertelensége oka ítéletünknek, hogy P. Horváth Ádám teljes monográfiájának kérdését Hegyi még nem oldotta meg, de ha kutatásait folytatja, jogosan várhatjuk tőle.

KERÉKES EMIL.

8. *Meggyes Ede: Kuthy Lajos mint regényíró.* Budapest, 1939. 8-r. 43 l.

A Kuthy Lajos körül támadt irodalmi vita még távolról sincs lezárva. Meggyes Ede dolgozata egy és más szempontból közelebb visz bennünket a tragikussorsú író «rejtelmének» megértéséhez, de inkább felveti a kérdéseket, mint megadja rájuk a feleletet. A dolgozatban igen sok termékeny gondolat, szellemes észrevétel, felvetett probléma van, olyan, melyről sokat lehetne vitatkozni, de számos esetben a szerző adós marad a megoldással. Így dolgozatának egyes részei vázlat benyomását kellik, s hiányoljuk a részletes kidolgozást. Alapvető hibája, hogy Meggyes Kuthyt eredeti, öntudatos magyar írónak tartja, akit csak igen laza szálak fűznek Sue-hoz. Az igazság evvel szemben szerintünk az, hogy a *Mistère* nélkül Kuthy nemcsak nem így írja meg *Hazai rejtelmét*, de egyáltalában meg sem írja. E tétel nyílt kétségbevonása után a sorok között maga a szerző is elismeri, sőt erre támaszkodik, mikor azt fejtegeti, hogy épen Sue munkájának hatása alatt a magyar közönség várta az író, aki bemutatja neki a magyar titkokat, (12. l.) s a Kuthy-regény borzalmaft taglalva, azt mondja: «így csinálták ezt francia mesterei is és ő, ha nem fordította is őket, tanult tőlük». (19. l.). Szellemes, újszerű és meggyőző az a megállapítása, hogy a *Hazai rejtelmek* irányregény, mert benne a Széchenyi-féle reformeszmék érdekében izgat az író. Találó az a meglátása is, hogy Kuthy alapjában véve mindig lírikus marad, mert a lírai habitus és a romantikus szellem egymásnak tejestestvérei. Meggyes nyelve zamatos, stílusa színes, kár, hogy néhol tömörsége a világozság rovására alakult.

BERCSIK ÁRPÁD.

9. *Moldvai Klára: Az 1870-es évek irodalmi élete. Hagyományválság, iránykeresés.* Budapest, 1939. 8-r., 95 l.

Aki valamely kor irodalmi keresztmetszetét adja, annak meg kell találnia azokat az idegrostokat, melyek már az előbbi korszakot is táplálták, rá kell mutatni a tárgyalt korszakban jelentkező novumra, és munkája kihangzásában fel kell fednie a jövőendő korszakba átvezető idegszálakat is. Moldvai Klára ezt a rendkívüli körültekintést, éles szemet és finom ízlést igénylő feladatot igen ügyesen oldotta meg. Nagyon helyesen vette észre, hogy az irodalom bizonyos mértékben összefüggésben van az illető korszak életével is, s nem feledkezik meg dolgozata folyamán a társadalmi élet fejlődése mellett a gazdasági tényezők alakulásáról sem. Bevezetésében mindjárt a 70-es évek elejéről kapunk igen szemléletes körképet, majd rámutat a szerző arra, hogy miképen fogadja a nagy magyar klasszikus nemzedék — Gyulai, Szász Károly, Salamon Ferenc — a pozitívizmus jelentkezését, s térhódítását. Tolla nyomán megelevenedik a klasszikusokkal szembeszálló fiatalok, — Ábrányi Emil, Reviczky, Komjáthy, Rákosi, Dóczy — harcias csoportja. Ezek vagy nyíltan kozmopolitizmusra törekszenek, vagy öntudatlanul engedik a külföldi irodalmi hatásoknak — különösen az orosz-francia realizmusnak, — irodalmi tevékenységükre való érvényesülését. Idegen irodalmakra legközvetlenebbül mindig a színpad reagál, érthető, hogy Moldvai hosszasan foglalkozik a 70-es évek színpadi viszonyaival. A korszak vége már az erjedés képét mutatja: a klasszikusok bástyája, az Akadémia inog a ráhulló csapások alatt, s a fiatalok, élükön Vajdával, merész léptekkel indulnak az importált, de hazai talajon egészen sajátosan magyar ízt nyert szimbólizmus felé. Az ízlésváltozás még csak kísért, de «a „fin de siècle” előreveti árnyát». — Moldvai Klára dolgozatának minden megállapítása alapos forrástanulmányok és lelkiismeretes, önálló mérlegelésnek az eredménye. Hangja a történetíró tárgyilagos orgánuma, s valóban, a kép, amit itt kapunk, érdekes fejezete a magyar szellem történetének. S ha végül megemlítjük, hogy a szerző mondanivalóit kellemes, élvezhető nyelven adja elő, azt hisszük, nem tévedünk, mikor Moldvai Klárában az irodalomtörténetírásnak ígéretét látjuk.

BERCZIK ÁRPÁD.

10. *Pados Ottokár: Vörösmarty természetszemlélete.* 1938. Szerző kiadása. 8-r. 66 l.

Szerzőnk arra a hiánypótló munkára vállalkozott, hogy Vörösmarty természetszeretetét mutassa be. Vörösmartyban korán megvolt a természetérzék, amely ragyogó természetszemléletéhez segítette. Számára a természet a felemelkedés útja; a Dunántúl hegyes-völgyes vidéke ezt az érzéket csak elmélyítette. Etelka iránti első érzelmei — szépen mutat rá a szerző — mintegy a természetbe vannak beleágyazva. Természetszemléletének materiális elemeit Pados érzékterületek szerint csoportosítja. A vizuális eredetűeknél kiemeli a fény szerepét. Vörösmarty eidetikus típus: lát és láttat. Nála minden csillog, minden alakja — különösen a sok nőalakja — fényvel van átszőve, s a fény szeretetével jár a színek iránti fogékonysága is. Még többször látjuk akusztikai képei. Formáinak zeneisége, változatossága

hangutánzó és hangfestő szavai, különösen madárhang-utánzásai mind természetérzékéből erednek. A szellőtől az orkánig, halk suttogástól a mennydörgésig a hangzó elemnek minden árnyalatával találkozunk költeményeiben. E két érzetterületről származó képei egybefonódva motórikus képekkel költészetének csodás zengést adnak. Feltűnőek Vörösmarty tenger-képei.

E jobbra pszichológiai szempontok szerint történő vizsgálódás után a költői kifejezési formákat veszi szemügyre: a hasonlatokat, metaforát, szimbólumot és víziót. Kiemeli, hogy nőalakjait majdnem mindig virághoz hasonlítja, míg a harcós férfiakat szálfához. Nem ritkák az állatvilágból vett hasonlatok. Metaforát két csoportra osztja: az érzéki és elvont dolgokat szemlélőkre. Ez az igazi területe költői virtuozitásának.

Tájszemléletében megkülönbözteti a reális és az ideális tájképeket, hangsúlyozva, hogy nemcsak az ideálisnak, de a reálisnak is nagy szerepe van Vörösmarty költészetében. Önmagáért való tájkép nincs, vagy az események hátttere a táj, vagy poétikai hatásokra törekszik. — Ebben nem érték szerzőnkkel egyet. Nagyon kérdéses, vajon szabad-e költői műben a költőtől megrajzolt képet, tájat elválasztani a műalkotás egészétől, és külön mint tájat akár az események háttereként, akár mint poétikai hatást célzó külsőséget tekinteni. Nem több-e minden esetben ennél? Elválasztható-e a műalkotás egészétől a nélkül, hogy az kisebbséget ne szenvedjen? Aligha. Különösen Vörösmartynál nem, aki maga benne- és együtt élt a természettel, amint a szerző mondja «élte a természetet».

Külön fejezet szól a természet átlelkésítéséről, ami Vörösmarty dinamikus természetszemléletének legszebb alkotásait hozta létre. Három csoportba sorolja képeit a szerző: egyikben a világ élettelen dolgai emberi alakban jelennek meg, a másodikban érzelem is van, végül a harmadikat az allegória alkotja. Több példán be is mutatja ezeket, s az allegóriánál hangsúlyozza, hogy itt a költő és a természet teljes harmoniában olvad össze. Pados munkája derék dolgozat. Világos és rendszeres a beosztása és bő a példatára, kár, hogy stílusa nem mindig hangolódik Vörösmarty emelkedett írásmódjához.

CSER LÁSZLÓ